

Povaha práva v teórii a praxi

R angl, J.*

RANGL, J.: Povaha práva v teórii a praxi. Právny obzor, 103, 2020, č. 4, s. 297 – 310.

Nature of law in theory and practice. Nature of law is about elements, which law necessarily comprises. Legal positivism and non-positivism are conceptions about the nature of law. Due to the fact, that many constitutions have their sources in natural law conceptions, it's not correct to think, that some conception of natural law has direct effect on the interpretation and the application of positive law. Connection between some conception of nature of law and legal practice is best described by correlation thesis, according to which these conceptions may at best have some influence on the interpretation of law in some cases, but its impact is usually not automatic and direct, if any. Opinions about the nature of law form part of pre-understanding of a judge and it's the study of legal philosophy, which can help to make implicit presumptions explicit and subjected to critical reflection.

Key words: nature of law, legal positivism, natural law, non-positivism, justice

Úvod

Problematika povahy práva je jednou z kľúčových tém právnej filozofie. Hoci ide o tému primárne teoretickú, nemožno jej uprieť ani praktickú relevanciu. Jej vzťah k aplikačnej praxi je však predmetom nepochopenia, s akým sa možno stretnúť nielen v odborných prácach, ale aj v súdnych rozhodnutiach.

Dôsledkom tohto nepochopenia určité argumentačné postupy bývajú, neraz aj v súdnych rozhodnutiach, označované za „pozitivistické“ či „prirodenoprávne“ bez toho, aby tomu predchádzala hlbšia úvaha. Uvedené klasifikovanie je pritom obvykle spojené s pozitívnym či negatívnym hodnotením, keď „pozitivistický“ prístup k interpretácii práva má spravidla nádyh negatívny a „prirodenoprávny“ prístup nádyh kladný.

Predmetom tohto príspevku je snaha poukázať na časté omyly v tomto prístupe a na tomto základe načrtnúť vzťah názorov na povahu práva a aplikačnú prax.

1. Čo je povaha práva?

Keď skúmame otázku povahy práva, je zrejmé, že objektom nášho skúmania je právo. To, čo sa na práve skúma, resp. hľadá, sú určité jeho vlastnosti či znaky, a to také, ktoré sú vlastné každému mysliteľnému normatívnemu systému, ktorý označíme ako právo. Inak povedané, ide o také vlastnosti či znaky, ktoré musí vykazovať právny poriadok ktoréhokoľvek štátu, a to v ktoromkoľvek čase.¹ Preto možno otázku „*Aká je povaha práva?*“ jednoducho nahradiť otázkou „*Aké sú nevyhnutné vlastnosti práva?*“²

* Mgr. Jakub R a n g l, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Ústav teórie práva Gustava Radbrucha (externý doktorand).

¹ Podobne pozri: MARMOR, A. – SARCH A. The Nature of Law. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, [online], 2015, [cit. 1.3.2020]. Dostupné na internete: <<https://plato.stanford.edu/entries/natural-law-theories/>>.

² ALEXY, R. On the Concept and the Nature of Law. In *Ratio Juris*, Vol. 21, No. 3, 2008, s. 290.

Azda najviac diskutovanou otázkou, týkajúcou sa povahy práva, je jeho vzťah k morálke. Ak teda uvažujeme o vzťahu práva a morálky cez prizmu povahy práva, snažíme sa zistiť, aký je *nevyhnutný* vzťah *akéhokoľvek* právneho poriadku, nech už jeho pozitívne právo stanovuje čokoľvek.

Podľa odpovede na otázku vzťahu práva a morálky možno názory na povahu práva v zásade klasifikovať v dvoch veľkých skupinách.³ Tieto skupiny predstavujú pozitívno-právne teórie a teórie prirodzeného práva (nepozitivismus).⁴

Právny pozitivistu zastáva tézu, že neexistuje taký nevyhnutný vzťah medzi právom a morálkou, ktorý by znamenal, že morálne nedostatky spôsobujú právnu neplatnosť či vadnosť.⁵ Pre právneho pozitivistu je otázka určenia toho, čo je právom, vecou spoločenského faktu či konvencie.⁶

Naopak, pre právneho nepozitivistu je charakteristické, že morálnym nedostatkom určitého právneho aktu bude prisudzovať *právnu relevanciu* v tom zmysle, že takýto právny akt bude považovať za neplatný alebo *právne vadný*.

To neznamená, že koncepcie, ktoré možno zaradiť do jednej alebo druhej skupiny, tvoria akúsi jednoliatu skupinu. Ako výstižne poznamenal O. Weinberger: „*Neexistuje istý právny pozitivismus, tak ako ani neexistuje isté prirodzené právo.*“⁷

Prirodzenoprávnym koncepciám sa napríklad často nesprávne prisudzuje, že základom každej takejto koncepcie musí byť téza, v ktorej zmysle nespravodlivosť (v určitej miere) vedie k neplatnosti. Otázka právnej (ne)platnosti postavenej na morálnych kritériách pritom nemusí byť vždy pre tieto koncepcie ústredná. Samotný John Finnis, významný proponent prirodzenoprávnej tradície, nadväzujúci na tomistický prístup k právu, zdôrazňuje, že otázka, či platí „*lex injusta non est lex*“, je pre prirodzenoprávne teórie len vedľajšou záležitosťou.⁸ Aj proponent prirodzenoprávnej koncepcie môže zastávať názor, že morálka nemôže mať vplyv na otázku *právnej platnosti*, alebo môže tvrdiť, že popieranie platnosti predpisu v dôsledku jeho amorálnosti je v skutočnosti zahmlievajúcim problémom.⁹ Môže však pripúšťať, že nespravodlivý zákon je vadný, a preto ho napríklad môže v konkrétnom prípade odmietnuť aplikovať z *právnych dôvodov*.

Zároveň, právny pozitivistu nemusí nevyhnutne popierať možnosť, aby v určitom právnom poriadku bola *právna platnosť* definovaná aj pomocou morálnych kritérií. Tzv. inkluzívni pozitivistu pripúšťajú, že v *jednotlivých* právnych poriadkoch môže existovať taký

³ Ako ďalší špecifický prúd právneho myslenia možno označiť aj právny realizmus, ktorý však pre svoje špecifiká nie je predmetom tohto príspevku.

⁴ V tomto príspevku budú pojmy nepozitivismus a teórie/koncepcie prirodzeného práva používané *promiscue*.

⁵ POZRI ALEXY, R. *On the Concept and the Nature of Law*, s. 284 a nasl.

⁶ COLEMAN, J. – LEITER, B. Legal Positivism. In PATTERSON, D. (ed) *The Blackwell Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. Oxford : Blackwell Publishing, 2010, s. 228.

⁷ WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus. Nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava : Kalligram 2010, s. 374.

⁸ FINNIS, J. *Prirodzený zákon a prirodzené práva*. Bratislava : Kalligram, 2019, s. 522.

⁹ „*Zahmlievať pozitívitu zákona tým, že sa bude popierať právna záväznosť v právnom či vnútroštruktúrnym zmysle pri pravidle, ktoré najvyššia inštitúcia „právneho systému“ nedávno potvrdila ako právne platné a záväzné, nevedie ani k jasnému mysleniu ani k žiadnemu dobrému praktickému účelu.*“ Tamtiež s. 530.

vzťah medzi právom a morálkou, v ktorého dôsledku morálne nedostatky právnych aktov spôsobujú ich neplatnosť či vadnosť. Existencia tohto vzťahu medzi právom a morálkou v konkrétnych právnych poriadkoch nie je dôsledkom nevyhnutnosti, ale vecou náhody.¹⁰

V konečnom dôsledku tak právní pozitivisti môžu odmietnuť aplikovať určitý zákon ako z rýdzo morálnych dôvodov, tak aj z dôvodov právnych. Aj pre právneho nepozitivistu môže byť odmietnutie aplikácie zákona spojené s konštatovaním jeho neplatnosti v dôsledku nespravodlivosti či v dôsledku jeho právnej vady, pre ktorú nebol právne povinný ho aplikovať. Výsledok je, v konečnom dôsledku, rovnaký. Odlišné sú však dôvody.

2. Prirodzenoprávne východiská pozitívneho práva

Z predošlej kapitoly je zrejmé, že právny pozitivizmus a nepozitivizmus predstavujú názory na povahu práva, a teda svoje stanoviská považujú za univerzálne, t. j. „platné“ pre akýkoľvek právny poriadok. Konkrétne právne poriadky, resp. obsah určitých právnych noriem konkrétneho právneho poriadku tak nemôžu byť dôkazom pravdivosti či nepravdivosti názorov na povahu práva. Na druhej strane, jednotlivé koncepcie môžu určitým spôsobom obsah právnych predpisov konkrétneho právneho poriadku ovplyvniť, a to v procese tvorby práva.

Prirodzenoprávne koncepcie v nemalej miere ovplyvnili množstvo ústav, ktoré sú postavené na prirodzenoprávnych východiskách. Ako vhodný príklad môže poslúžiť čl. 134 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej aj Ústava) upravujúci sľub sudcu Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej Ústavný súd), ktorého zložením sa ujíma svojej funkcie. Jeho obsahom je aj sľub, že bude „*chrániť neporušiteľnosť prirodzených práv človeka a práv občana*“. Druhá hlava Ústavy však výslovne neupravuje prirodzené práva človeka, ale základné práva a slobody. Uvedené ustanovenie pre niekoho môže znamenať jasnú deklaráciu toho, že práva a slobody upravené v II. hlave Ústavy sú snahou o „pozitivizáciu“ ľudských práv ako práv morálnych, čím sa do úpravy základných práv a slobôd zavádza kritická dimenzia. Inak povedané, základné práva a slobody v II. hlave Ústavy sú z tohto pohľadu tzv. základnými právami v materiálnom zmysle, ktoré predstavujú snahu inkorporovať ľudské práva (ako práva morálne) do pozitívneho práva.¹¹ Ak prítom ľudské práva považujeme za jadro (materiálne ponímanej) spravodlivosti¹², jej akceptovanie ako súčasť materiálneho právneho štátu nemusí pôsobiť kontroverzne.¹³

Právny pozitivista síce môže tvrdiť, že bez ich pozitívnej úpravy v ústave by sme ľudské, resp. základné práva ako verejné subjektívne práva nemali, avšak ak už sú zakotvené v ústave, niet dôvod ich spochybňovať. Rovnako nemusí byť popretím jeho poziti-

¹⁰ Pozri KOLLNER, P. The Concept of Law and Its Conceptions. In *Ratio Juris*, Vol. 19, No. 2, 2006, s. 188.

¹¹ Pozri ALEXY, R. Discourse Theory and Fundamental Rights. In MENÉNDEZ, A. – ERIKSEN E. (eds.) *Arguing Fundamental Rights. Law and Philosophy Library*. Vol. 77. Dordrecht : Springer, 2006, s. 17.

¹² ALEXY, R. Law, Morality and the Existence of Human Right. In *Ratio Juris*, Vol. 25, No. 1, s. 9.

¹³ *V právnom štáte (...) sú ako neoddeliteľné súčasťou okrem iných stelesnené také princípy, ako sú právna istota a spravodlivosť (princíp materiálneho právneho štátu), čo možno spoľahlivo vyvodit' z čl. 1 ústavy (...)*. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 17/99 zo dňa 22. 9. 1999.

vistického východiska, ak akceptuje ako fakt, že pozitívne právo sa odvoláva na prirodzenoprávne východiská základných práv, čím požiadavku materiálnej spravodlivosti zakotvuje ako požiadavku pozitívneho práva. Jedným dychom však môže dodať, že uvedené je dôsledkom len a výlučne obsahu pozitívneho práva, ktoré je výsledkom „stanovenia“ určitou autoritou.

Ak teda aj pozitivista akceptuje fakt, že určitá ústava explicitne či implicitne odkazuje na určité požiadavky prirodzeného práva (napr. na prirodzené – nadpozitívne práva človeka), nemení nič na svojej pozícii pozitivistu. Akceptuje takýto obsah konkrétneho pozitívneho právneho poriadku bez toho, aby tvrdil, že prirodzené práva sú *nevyhnutnou* súčasťou *každého* právneho poriadku. Otázka významu takéhoto odkazu na určité prirodzenoprávne východiská, napr. aký môže mať odkaz vplyv na prirodzené práva v obsahu sľubu v čl. 134 Ústavy na interpretáciu základných práv výslovne zakotvených v Ústave, je v konečnom dôsledku primárne otázkou interpretácie pozitívneho práva.

Rovnako to môže platiť aj o princípe spravodlivosti, ktorý sa považuje za obsahový súčasť materiálneho právneho štátu. Jeho existenciu ako princípu vyplývajúceho z ústavy či dokonca z rozhodovacej činnosti súdov môže akceptovať aj právny pozitivista. O jeho konkrétnom obsahu môžu byť spory, ktoré však obvykle nebudú dôsledkom rozdielnych názorov na povahu práva, ale napr. sporov o tom, čo vyplýva z ústavy.

Pre pozitivistov ani nepozitivistov nie je sporná otázka, či ústava obsahuje určité hodnoty, resp. či zahŕňa určité elementárne morálne požiadavky. V tomto ohľade je rozdiel medzi právnymi pozitivistami a nepozitivistami omnoho menší, ako sa obvykle mylne predpokladá. Proponent prirodzenoprávnej teórie bude skrátka tvrdiť, že to, čo je pre pozitivistu iba náhodným obsahom ústavy, je v skutočnosti niečím, čo je pre každý právny poriadok nevyhnutné.¹⁴ Môžu sa teda zhodnúť v tom, čo je obsahom ústavy, resp. na čo ústava odkazuje, nezhodnú sa však „len“ v tom, či je tento konkrétny obsah v skutočnosti nevyhnutnou súčasťou práva.

Ak teda v materiálnom právnom štáte ústava zahŕňa (okrem iného) katalóg základných práv ako v zásade priamo aplikovateľných verejných subjektívnych práv, v konečnom dôsledku tak nastavuje hodnotové požiadavky pre tvorbu a aj aplikáciu práva. V takomto právnom poriadku je tak rozdiel medzi právnym pozitivistom a nepozitivistom obvykle sotva postihnuteľný. Odkaz na určité morálne hodnoty, resp. spravodlivosť v rozhodovacej činnosti súdov bude mať totiž v týchto právnych poriadkoch základ v ústave. Otázka, ako široko je sudca oprávnený ústavu, resp. zákony vykladať, či do akej miery ich dopĺňať s odkazom na určité hodnoty, v skutočnosti nie je sporom ohľadne povahy práva. Otázka, či určitá ústava oprávňuje sudcov vyhľadávať určité hodnoty nad rámec tých, ktoré sú v nej výslovne uvedené, je otázkou nezávislou od toho, či je niekto právny pozitivista či proponent prirodzenoprávnej koncepcie.¹⁵

Z už uvedeného vyplýva, že v materiálnom právnom štáte by sme sa teda v zásade prinajmenšom v aplikačnej praxi nemali stretávať s tým, že určitý prístup k interpretácii

¹⁴ Pozri SOPER, P. Some Natural Confusions About Natural Law. In *Michigan Law Review*. Vol. 90:2393, 1992, s. 2 411.

¹⁵ Tamtiež, s. 2 408.

zákona sa bez ďalšieho označí ako „pozitivistický“ či „prirodzenoprávny“. Opak je však pravdou.

3. Korelačná téza a téza kauzality

V konaní pred súdmi sa možno s odkazmi na právny pozitivismus či prirodzené právo stretnúť relatívne často. Spôsob, akým sa na ne odkazuje, je však často mimoriadne zavádzajúci a spojený s akýmisi „právnymi predsudkami“. Ak totiž niekto nesprávne vyloží zákon a postupuje „formalisticky“, je to, podľa pomerne rozšíreného názoru, právny pozitivistu. Označenie za pozitivistu má v tomto kontexte takmer výlučne negatívne konotácie spočívajúce v tom, že pozitivistu akoby nebol ochotný (či dokonca schopný?) uplatniť teleologický výklad, zohľadniť právne princípy, dotvárať právo atď. Pozitivistu, pri tomto nazeraní, zdá sa, možno v praxi poznať podľa toho, že sa obmedzuje iba na striktný gramatický výklad, a teda je „extrémne formalistický“.

Všeobecné súdy vo svojich odôvodneniach často uvádzajú, že „*pozitivistický právny prístup k aplikácii zákonov (založený na rešpektovaní dikcie zákona) je preto v činnosti štátnych orgánov modifikovaný ústavne konformným výkladom, ktorý v závislosti od ústavou chránených hodnôt pôsobí reštriktívne alebo extenzívne na dikciu zákonných pojmov.*“¹⁶ V zmysle tohto názoru je nutné pozitivismus „modifikovať“ ústavne konformným výkladom, pretože sám osebe ho, zdá sa, nepripúšťa.

V praxi sa možno stretnúť s názorom, že „*úlohou súdov v procese nachádzania práva nie je rýdzo formálny pozitivistický prístup k aplikácii právnych noriem bez hľadania ducha zákona.*“¹⁷ Aj podľa Ústavného súdu je „*povinnosťou všeobecného súdu neuplatňovať pozitivistický prístup nad podstatu práva na súdnu ochranu.*“¹⁸ Svojho času sa dokonca aj predseda Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ohradil, že odmieta „*čisto pozitivistický prístup sťažovateľa*“ k výkladu právneho predpisu.¹⁹

Všetky uvedené prípady spája, že z gramatického výkladu určitého predpisu (resp. „formalistického“²⁰ prístupu) automaticky a s ľahkosťou vyvodzujú, že interpret je právny pozitivistu. Paradoxom pritom je, že tento „pozitivistický prístup“ vo všetkých prípadoch považujú za porušenie Ústavy či zákona, teda pozitívneho právneho predpisu.

Predpokladom tohto mylného prístupu je teda premisa, že z interpretácie právneho predpisu možno automaticky vyvodiť teoretický prístup k povahe práva. Pravdou však je, že vzťah medzi názorom na povahu práva a prístupom k interpretácii a aplikácii pozitívneho práva nie je, zjednodušene povedané, kauzálny. Tí, ktorí určitú argumentáciu, napr. v dôsledku prehnane formalistickej povahy (tzv. prepriaty formalizmus) označujú

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8Sžf/61/2012 zo dňa 26. 9. 2012.

¹⁷ Rozsudok Okresného súdu Nové Mesto nad Váhom sp. zn. 2T/190/2013 zo dňa 29. 5. 2014.

¹⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 192/2015 zo dňa 7. 10. 2015.

¹⁹ Pozri nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 341/07 zo dňa 1. 7. 2008.

²⁰ V tomto príspevku za formalistický argument považujem taký, ktorý sa opiera o znenie predpisu (a nie napr. o jeho cieľ), čo je azda najbežnejšie ponímanie formalizmu v práve. Tento formalizmus nemožno vo všeobecnosti vnímať ako negatívny jav, pretože argumentácia v práve by sa mala v čo najväčšej miere opierať práve o znenie predpisov. To však, prirodzene, neznamená, že je vždy vhodné zotrvať iba pri slovách zákona.

ako pozitivistickú, z takéhoto predpokladu „kauzality“ vychádzajú. Tvrdia, hoci nie priamo, že priamou príčinou takéhoto výkladu je názor na povahu práva. Ak by teda obdobný problém riešil iný právny pozitivistista, podľa nich by rozhodol rovnako, pretože dôvodom jeho nesprávneho rozhodnutia je práve to, že zastáva pozitivistickú, tzn. oddeľujúcu tézu. Vychádzajú z toho, čo možno označiť ako **téza kauzality**. **Táto téza v konečnom dôsledku predpokladá, že to, čo je v práve formalistické, je pozitivistické, a čo je hodnotové, je prirodzenoprávne.**

Ako príklad rozhodnutia, ktoré vychádza z tézy kauzality, možno uviesť aj nález Ústavného súdu sp. zn. I. ÚS 192/2015 zo 7. októbra 2015, v ktorom sa uvádza, že je „*povinnosťou všeobecného súdu neuplatňovať pozitivistický prístup nad podstatu práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy a čl. 6 ods. 1 dohovoru, ale hľadať (v medziach zákona) individuálnu spravodlivosť*“. Ústavný súd tu pozitivistický prístup pokladá za dôvod na to, aby vyslovil nesprávnosť takého výkladu právnych predpisov súdom, ktorý nerešpektuje podstatu práva na súdnu ochranu obsiahnutého v predpisoch pozitívneho práva. Za dôvod porušenia práva obsiahnutého v pozitívnom práve štátu tak pokladá pozitivistický prístup. V rozhodnutí ďalej kladie dôraz „*na poskytovanie materiálno-právnej ochrany dotknutým právam, a nie prepíaty formalizmus, pri koncipovaní súdneho rozhodnutia*“. Ústavný súd tu v konečnom dôsledku „*prepíaty formalizmus*“ spája s pozitivistickým prístupom a nepriamo tvrdí, že ústavná požiadavka ústavno-konformného výkladu je nezlučiteľná s právnym pozitivismom. Takéto nesprávne názory negatívnym spôsobom posilňujú nepochopene vnímanie právneho pozitivismu a nepozitivismu a vytvárajú medzi nimi zdanie nepreklenuteľného sporu s bezprostredným dosahom na aplikačnú prax. Zároveň sa „*spor*“ o povahu práva umelo prenáša do súdnych rozhodnutí, ktorých predmetom je posúdenie výkladu pozitívneho práva s použitím ústavných noriem.

Zároveň je však pravdou, že pozitivistický prístup *môže* byť spojený s väčšou „*zdržanlivosťou*“ pri výklade právnych predpisov (lipnúc iba na gramatickom výklade), ktorá *môže* indikovať spomínaný „*prepíaty formalizmus*“. *Môže* to tak byť eventuálne v právnych poriadkoch, neobsahujúcich žiadne „*spravodlivostné klauzuly*“ obsiahnuté v ústavách, ktoré by predstavovali materiálne kritériá tvorby a aplikácie práva (napr. žiadne ustanovenia o základných právach a pod.), teda tam, kde by pozitívne právo výslovne požadovalo „*prepíaty formalistický*“ prístup.

Je však nutné zdôrazniť, že z toho, že niekto je právnym pozitivistom, nemožno *automaticky* vyvodiť, že bude „*prepíatym formalistom*“ v negatívnom zmysle slova. Preto ani názor, že prepíaty formalizmus musí byť *dôsledkom* pozitivistického prístupu, nie je správny.

Aj nepozitivistista *môže* tvrdiť, že síce základné práva sú pokusom o ústavné „*zачytenie*“ ľudských práv ako práv morálnych (a byť morálnym realitom), zároveň však *môže* princípu právnej istoty prikladať taký veľký význam, že okrem hraničných či extrémnych prípadov sa bude pridŕžovať len gramatického výkladu právneho predpisu a byť takýmto „*prepíatym formalistom*“.

Možno však pripustiť, že nepozitivistista *môže* (no nemusí) byť „*náchylnejší*“ na to, čo sa označuje ako sudcovský aktivizmus. Tejto skutočnosti zodpovedá tzv. **korelačná téza**, ktorá predstavuje akceptáciu skutočnosti, že názory na povahu práva **môžu** byť

v niektorých prípadoch spojené s ním zodpovedajúcou argumentáciou. Avšak, a to je pre korelačnú tézu, na rozdiel od tézy kauzálnej, zásadné, **uznáva, že z „hodnotovej“ argumentácie, resp. z použitia „neinštitucionalizovaných“ argumentov nemožno hneď vyvodzovať, že ide o nepozitivistický prístup.** Medzi nepozitivismom a takouto argumentáciou je len vzťah **nanajvýš** korelačný, ale nie kauzálny.

Rovnako, „prepiaty formalizmus“ v zmysle korelačnej tézy nemôže automaticky znamenať konštatovanie pozitivistického prístupu, obzvlášť v „hodnotovo“ nabitých právnych poriadkoch. „Prepiaty formalizmus“ je skratka najčastejšie pochybením v interpretácii a aplikácii práva, ktorého sa môžu dopustiť pozitivista aj nepozitivista.

Skutočnosť, že nepozitivistický sudca niekedy rozhodne otvorene „nepozitivisticky“, neznamená, že je takto ochotný robiť aj iný nepozitivista, ktorý, napr. bude chcieť rovnaký prípad rozhodnúť s rovnakým výrokom, avšak s odôvodnením opierajúcim sa viac o znenie právneho predpisu alebo o princípy vyjadrené v ústave.

Rovnako, pozitivistický sudca môže byť zdržanlivejší pri, povedzme, odvolaní sa na princíp spravodlivosti pri rozhodnutí v rozpore so znením zákona, neznamená to však, že by to bolo v rozpore s jeho pozitivistickým východiskom, ak akceptuje, že tento princíp možno vyvodíť z ústavy.

Korelačná téza nespadá do omylov, v ktorých zajatí sa ocitá téza kauzality. Ten, kto rozumie korelačnej téze, nebude dávať nálepky „pozitivista“ a „nepozitivista“ tak ľahko, pretože bude rozumieť veľmi subtilnému vzťahu medzi názormi na povahu práva a spôsobu interpretácie či aplikácie právnych predpisov. Pri svojich úsudkoch bude v týchto prípadoch uvažovať triezvo. Podstatou korelačnej tézy tak je tvrdenie, že z miery „(ne)formalizmu“ pri interpretácii práva, a to obzvlášť v právnych poriadkoch garantujúcich základné ľudské práva a slobody, nemožno bez ďalšieho vyvodíť, že tento prístup je dôsledkom názorov na povahu práva. Azda len v mimoriadne ojedinelých prípadoch nie je „prepiaty formalizmus“ dôsledkom mylného výkladu pozitívneho práva, ale názorov na povahu práva. Avšak ani v týchto prípadoch to nemožno bezpečne vyvodíť zo samotného výkladu pozitívneho práva.

4. Efekt rozletu

Z uvedenej korelačnej tézy tak vyplýva, že z „hodnotovo“ nabitej či „formalistickej“ argumentácie a aplikácie práva nemožno bez ďalšieho vyvodzovať pozitivistický či nepozitivistický prístup interpreta. Formalistické argumenty sú, ba dokonca musia byť, inštrumentáriom aj nepozitivistu, a zároveň právny pozitivista je v súčasných hodnotovo nabitých poriadkoch neraz povinný argumentovať „hodnotovo“.

To však nevylučuje situácie, keď je „neinštitucionalizovaná“²¹ argumentácia jasne opretá o argumenty nepozitivistické. Korelačná téza totiž nevylučuje existenciu argumentov, ktoré možno jasne spojiť s nepozitivistickou tézou.

²¹ Uvedené spojenie je v tomto príspevku používané v zmysle, ako ho chápu autori Gerloch a Tryzna – neinštitucionalizovanými argumentmi sú také, ktorých formálna opora (vo formalizovaných prameňoch práva) je slabá alebo vôbec žiadna. GERLOCH, A. – TRYZNA, J. Záväznosť právnych textů při interpretaci a aplikaci práva soudy a argumentace lege artis. In GERLOCH, A. a kol. *Nové jevy v právu na počátku 21. století. II. Teoretické a ústavní impulzy rozvoje práva*. Praha : Karolinum, 2010, s. 28.

V aplikačnej praxi sa možno stretnúť s prípadmi, keď súdy či advokáti siahnu po argumentačnom inštrumentáriu, ktoré je otvorene nepozitivistické. Spravidla ním zdôvodňujú povinnosť nenasledovať znenie určitého právneho predpisu, teda rozhodovať *contra legem*. Azda najvhodnejším príkladom, keď súdy pristupujú k otvorene nepozitivistickej argumentácii, sú prípady odvolávania na Radbruchovu formulu. Jej podstatu vyjadril G. Radbruch takto: „*Konflikt medzi spravodlivosťou a právnou istotou možno vyriešiť len tak, že pozitívne právo zabezpečené predpismi a mocou, má prednosť aj vtedy, keď je obsahovo nespravodlivé a neúčelné, avšak okrem prípadu, kedy rozpor medzi pozitívnym zákonom a spravodlivosťou dosiahne tak neznesiteľnej miery, že zákon ako „nepatričné právo“ (unrichtiges Recht) musí spravodlivosti ustúpiť.*“²² V stručnosti Radbruchova formula znamená: „*Extrémna nespravodlivosť nie je právo.*“²³

Isteže, použitie Radbruchovej formuly môže byť sporné aj pre samotných nepozitivistov.²⁴ Najmenej „protestov“ však v radoch nepozitivistov vyvoláva jej použitie v prípadoch vyrovnávajúcich sa s pádom predošlého totalitného režimu a jeho normami obvykle smerujúcimi proti ľudským právam. Z použitia Radbruchovej formuly pritom možno jasne vyvodit’ nepozitivistickú pozíciu toho, kto právo aplikuje.

Napriek tomu, že Radbruchova formula sa viaže na výnimočné situácie vyrovnávania s predošlými totalitnými režimami vyznačujúcimi sa dešpektom k ľudským právam, možno sa s odvolávaním na ňu stretnúť aj v súčasnej aplikačnej praxi. Ide primárne o dôsledok jej nesprávneho pochopenia, keď súdy či účastníci konania opomenú, že ide o reakciu na tie najzávažnejšie porušenia ľudských práv spôsobené totalitnými režimami v časoch, keď sa novonastolený demokratický režim vyrovnáva s minulosťou. Takéto hlboko nesprávne pochopenie Radbruchovej formuly tak v praxi viedlo k tomu, že Radbruchova formula poslúžila skôr ako „argumentačná skratka“ na „vysporiadanie“ sa s pozitívnou právnou úpravou, ktorá ani zďaleka nemala v konkrétnom prípade extrémne právne dôsledky.

V dôsledku tohto mylného ponímania sa tak niekedy stane, že sudcovia či teoretici aplikujú tieto myšlienky, charakteristické pre tranzitívne prípady (veľmi zásadnej, extrémnej povahy) na situácie, ktoré sú bežnými (príp. zďaleka nie tak zásadnými) prípadmi. Obrazne povedané, na krídlach týchto myšlienok obsiahnutých v nepozitivistických koncepciách neraz „uletia“ pozitívnemu právu bez toho, aby si uvedomili, že „nastúpili do nesprávneho lietadla“. Preto možno tento jav nazývať aj ako **efekt rozletu**.

Efekt rozletu teda predstavuje negatívny jav, keď dochádza k nesprávnej aplikácii nepozitivistických myšlienok či koncepcií na prípady, ktorých (skutkové) okolnosti vôbec nedosahujú závažnosť, akú aplikácia týchto myšlienok či koncepcií vyžadovala, resp. ktorých okolnosti vôbec neopodstatňujú rezignovanie na argumentáciu podľa pozi-

²² RADBRUCH, G. *O napětí mezi účely práva*. Praha : Wolters Kluwer, 2012, s. 130.

²³ ALEXI, R. On the Concept of the Nature of Law, s. 282

²⁴ K „sporu“ o správne chápanie Radbruchovej formuly pozri napr. ALEXI, R. Some Reflections on the Ideal Dimension of Law and on the Legal Philosophy of John Finnis. In *The American Journal of Jurisprudence*, Vol. 58, No. 2, 2013, s. 107; a FINNIS, J. Law as Fact and as Reason for Action: A Response to Robert Alexy on Law’s Ideal Dimension. In *American Journal of Jurisprudence*, Vol. 59, No. 1, 2014, s. 100 a nasl. Ako však už bolo uvedené, nepozitivista nemusí automaticky podmieňovať právnou platnosť morálnymi kritériami.

tívneho práva. V dôsledku toho dochádza k obchádzaniu pozitívneho práva bez relevantných dôvodov, resp. k nahrádzaniu inštitucionalizovanej argumentácie založenej na právnych predpisoch relatívne stručným či neopodstatneným odkazom na nespravodlivosť ustanovenia právneho predpisu.

Tento efekt sa prejavuje najmä a najvýraznejšie práve v situáciách aplikácie Radbruchovej formuly. Pre tieto prípady je charakteristické, že sa tu neskúma intenzita takejto nespravodlivosti,²⁵ stačí konštatovanie nespravodlivosti.

Druhým charakteristickým symptómom efektu rozletu býva prehliadanie skutočnosti, že rovnaký procesný výsledok (napr. zamietnutie žaloby a pod.) sa dá neraz dosiahnuť aj bez toho, aby sa ignorovalo pozitívne právo, t. j. mnohokrát v týchto situáciách pozitívne právo pripúšťa rovnaký výsledok (prirodzene, inou cestou), o akú sa usiluje sudca či účastník konania „nepozitivistickou“ cestou podliehajúcu efektu rozletu. Sudca tak namiesto toho, aby napr. prerušil konanie a inicioval pred ústavným súdom konanie o súlade takéhoto nespravodlivého ustanovenia právneho predpisu (zákona) s predpisom vyššej právnej sily (obvykle s ústavou), rozhodne, že je nespravodlivé a nemôže ho aplikovať.

Efekt rozletu nemusí v praxi automaticky znamenať rozhodnutie vo výsledku v priamom rozpore s právnym predpisom (napr. odmietnutím aplikovať určité zákonné ustanovenie). Môže mať aj miernejšie formy dopadu, a to napríklad keď sudca svoje rozhodnutie neodôvodní konkrétnym zákonným ustanovením, ktoré daný prípad jasne upravovalo, ale radšej uprednostní nepozitivistickú argumentáciu, napriek tomu, že sa v konečnom dôsledku od daného ustanovenia neodchýľuje.

Možno to ilustrovať na prípade, keď krajský súd rozhodoval v konaní o odvolaní proti rozhodnutiu okresného súdu, ktorý rozhodol v konaní o zaplatenie 888,87 eura s príslušenstvom z titulu bezdôvodného obohatenia. K bezdôvodnému obohateniu žalovaného – správcu dane, malo dôjsť na tom skutkovom základe, že žalobca – daňový subjekt pri plnení svojej daňovej povinnosti zadal nesprávne daňové identifikačné číslo iného subjektu (pomýlil si dve koncové čísla DIČ). Okresný súd zhodne s názorom správcu dane uviedol, že správca dane nebol oprávnený vrátiť platbu tomu, kto ju za daňový subjekt zaplatil, a to s poukazaním na znenie ust. § 58 ods. 6 zákona o správe daní a poplatkov.²⁶ K bezdôvodnému obohateniu tak podľa okresného súdu mohlo dôjsť iba na strane toho daňového subjektu, v ktorého prospech došlo k úhrade daňovej povinnosti omylom, v dôsledku chybného uvedeného DIČ.

Podľa ust. § 58 ods. 6 zákona o správne daní a poplatkov je správca dane povinný prijať každý platbu na daň a zaobchádzať s ňou rovnakým spôsobom, akoby ju zaplatil daňový subjekt, pričom vrátenie platby tomu, kto ju za daňový subjekt zaplatil, nie je prípustné.

Krajský súd ako odvolací súd v rozsudku s výslovným odkazom na Radbruchovu formulu uviedol, že „*použitie ust. § 58 ods. 6 v každom prípade bez ohľadu na konkrétne*

²⁵ T. j. abstrahuje sa od toho, že Radbruchova formula bola namierená na skutočne extrémne prípady nespravodlivosti.

²⁶ Zákon č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov.

*okolnosti prípadu je nespravodlivým ustanovením nespravodlivého zákona.*²⁷ Paradoxne, Radbruchova formula bola v tomto prípade použitá na príklon k určitej alternatíve výkladu ustanovenia, ktorá podľa názoru súdu nezodpovedá jeho zneniu.²⁸ Nie je zrejmé, z akého dôvodu bola voľba interpretačnej alternatívy zdôvodňovaná práve Radbruchovou formulou či prečo súd označil za nespravodlivé nielen konkrétne ustanovenie, ale aj celý zákon. Je tu teda zrejmé, že krajský súd sa odvolal na Radbruchovu formulu v situácii, keď to nepochybne nebolo nutné, a volil nepozitivistické argumenty aj napriek tomu, že boli poruke argumenty „pozitivistické“.

Effekt rozletu tak ilustruje (hoci negatívne) ojedinelé situácie, keď názor na povahu práva má priamy dosah na interpretáciu a (ne)aplikáciu právnych predpisov. Nepredstavuje to však popretie korelačnej tézy, pretože názor na povahu práva sa tu automaticky nevyvodzuje z „hodnotovej argumentácie“, ale z priameho odkazu na určitú nepozitivistickú koncepciu.

5. Vzťah názorov na povahu práva na aplikačnú prax

Aký je teda vzťah medzi názormi na povahu práva a na interpretáciu a aplikáciu práva? Z už uvedeného možno vyvodit', že názory na povahu práva obvykle priamy vplyv na súdne rozhodnutie nemajú. Prinajmenšom to platí v moderných štátoch, ktorých ústavy zakotvujú základné práva a slobody chrániac tak kľúčové hodnoty právneho poriadku.

Ak sa na právnu prax pozrieme zo širšieho hľadiska, teda nielen cez prizmu aplikácie práva orgánmi verejnej moci, nepochybne budeme môcť skonštatovať, že drvivá väčšina prípadov realizácie práva nevyvoláva právne spory a bezproblémovo sa opiera o znenie právnych predpisov či zmlúv. Podstatná časť „právneho života“ v skutočnosti funguje „formalisticky“ a zároveň bezproblémovo. Ako poznamenáva Posner, väčšinu právnych otázok možno zodpovedať pomocou dedukcie z pravidiel zrejmých vo vzťahu k prejednávánemu prípadu a naň jasne aplikovateľných. Čo sa však niekedy prehliada, je to, že tieto prípady sa málokedy (pre ich bezproblémovosť) dostanú k advokátom či sudcom. Profesorov práva tieto otázky až tak nezaujímajú, ale zato laikov áno, a to je zrejme jeden z dôvodov, prečo skôr laici ako právnici, považujú právo za určité (jednoznačné) a objektívne.²⁹ Práve preto, že prípady, keď výklad a uplatnenie normy na určitý prípad nevyvoláva žiadne pochybnosti, sa málokedy dostanú pred advokátov či sudcov, „do rúk“ sudcov a advokátov sa dostávajú veci s neproporčne väčším zastúpením zložitých prípadov. Z toho dôvodu prípady pred súdmi predstavujú pomerne mylnú „vzorku“ o bežných právnych „prípadoch“.

²⁷ Rozsudok Krajského súdu v Prešove sp. zn. 6Co/136/2011 zo dňa 29. 5. 2012.

²⁸ Do úvahy pritom prichádza výklad, ktorý by ust. § 58 ods. 6 považoval za také, ktoré sa obmedzuje na prípady, keď mal niekto úmysel za niekoho iného plniť. Ak teda uvedené ust. predpokladá platbu, ktorú niekto „za daňový subjekt zaplatil“, vzťahuje sa na situácie, keď účelom bolo skutočne plniť daňovú povinnosť ZA daňový subjekt, v ktorého prospech bola splnená, a nie platbu vykonanú v dôsledku chyby napísaného DIČ. V konečnom dôsledku sa súd k tomuto výkladu aj priklonil.

²⁹ POSNER, R. A. The Jurisprudence of Skepticism. In *Michigan Law Review*, Vol. 86:827, 1988, s. 832.

V konečnom dôsledku aj veľkú časť prípadov pred súdmi možno rozhodnúť jednoduchou subsumpciou na základe jednoznačnej významovej časti právnej normy (hoci v iných prípadoch môže byť neurčitá).³⁰ V týchto prípadoch, ktoré sú ľahko subsumovateľné pod v danom prípade jednoznačný obsah právnej normy, sotva vyvstávajú otázky o povahe práva či o nutnosti vyvažovania určitých princípov. Názory na povahu práva sa tu tak nemajú ako prejavovať, keďže pozitívne právo tu neponecháva priestor na pochybnosti a nevedie k výsledkom, ktoré by boli pociťované ako výrazne nespravodlivé.

V praxi sa však možno stretnúť aj s prípadmi, keď jednoduchá subsumpcia nepostačuje, pričom dôvody môžu byť rôzne. Môže ísť napríklad o situáciu, keď daný prípad nie je právom upravený, či zákon na konkrétny prípad vplýva absurdným spôsobom alebo môže dochádzať ku kolízii právnych princípov, ktoré je sudca povinný v danom prípade vyvážiť. Neraz dochádza k prípadom, keď súdy pristupujú k dotváraniu práva, t. j. nachádzaniu práva bez jazykovej opory v právnom predpise, a to buď *praeter legem* (nachádzanie práva v oblasti mimo rozsah zákonného pojmu), alebo *contra legem* (neaplikovanie zákona na prípady, ktoré sa nachádzajú v rámci jadra zákonného pojmu).³¹

Keďže v týchto prípadoch pozitívne právo nedáva jednoznačnú odpoveď, resp. výsledok súdneho rozhodnutia nezodpovedá zneniu zákona, je zřejmé, že formalistický prístup, stojaci na znení zákona, tu postačovať nemôže. Na druhej strane rámcom pre takéto dotváranie práva sú okrem iného aj principiálne ponímané základné práva a slobody (t. j. spôsobilé vyvažovania) a ústavné princípy, napr. princípy materiálneho právneho štátu. V konečnom dôsledku, aj úvahu sudcu nad tým, či je oprávnený pristúpiť k dotváraniu práva, možno vyjadriť ako vyvažovanie *ústavných* princípov právnej istoty a spravodlivosti. Princíp právnej istoty môže poslúžiť ako argument v prospech toho, aby sa sudca pridržiaval aj zákonného ustanovenia, ktoré možno v danom prípade vedie k opačnému účelu, než akému má podľa názoru sudcu slúžiť, resp. ktoré podľa neho vedie v danom prípade k nespravodlivému výsledku. Naopak, princíp spravodlivosti môže byť práve argument v prospech toho, aby sudca pristúpil k dotváraniu práva v danom prípade. Oba prístupy, v konečnom dôsledku, môžu byť odôvodnené ústavnou požiadavkou.³²

Mohlo by sa zdať, že práve voľba medzi princípom spravodlivosti a princípom právnej istoty je momentom, keď „rozhoduje“ postoj k povahe práva. Právny pozitivista by tak mal byť ten, kto sa jasne prikloní k princípu právnej istoty, a nepositivista k princípu spravodlivosti. Avšak medzi jednotlivými prirodzenoprávnymi a pozitívoprávnymi koncepciami je veľká variabilita, v ktorej dôsledku nemožno pozitivizmu vo všeobecnosti priradiť preferenciu právnej istoty a prirodzeným právnym koncepciám princíp spravodlivosti.

³⁰ Pozri KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha : Karolinum, 2002, s. 41.

³¹ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 213.

³² Prirodzene, ohľadom prípustnosti aplikácie princípu spravodlivosti a jeho obsahu môžu panovať kontroverzie. Tieto kontroverzie sa však v konečnom dôsledku týkajú toho, čo konkrétna ústava reálne obsahuje, resp. k čomu sudcu oprávňuje a k čomu zaväzuje.

Proponent prirodzenoprávnej koncepcie tak sice môže uznávať, že za extrémnou hranicou určitý právny predpis stráca platnosť alebo že ho možno neuplatniť v danom prípade, no pod hranicou takýchto najextrémnejších prípadov môže byť zástancom toho, že slová zákona je nutné nasledovať, aj keď vedú k nespravodlivému následku. Naopak, právny pozitivistka môže byť presvedčený, že v danom ústavnom poriadku má princíp spravodlivosti také zásadné postavenie, že v prípade kolízie s právnou istotou preváži.

Prirodzene to, že existuje veľká rôznorodosť pozitivistických či prirodzenoprávnych koncepcií, ešte neznamená, že napriek ich rôznorodosti nemôžu mať priamy vplyv na rozhodovacie činnosť. Uvedené skôr relativizuje výpovednú hodnotu samotných „označení“ pozitivistka a nepozitivistka. Hoci uvedená klasifikácia je dôležitá a zmysluplná aj naďalej, pri jej používaní je potrebné postupovať s opatrnosťou a vedomím, že ide o príliš všeobecnú kategóriu na to, aby sa z nej vo vzťahu k jednotlivým problémom formulovali závery. V tomto smere vedie kritiku aj J. Raz, a to vo vzťahu k „jednému z nevábnych sklonov súčasnej právnej a politickej filozofie“, ktorým je diskusia nie o názoroch jednotlivých autorov, ale o skupinových, resp. druhových názoroch: „*To umožňuje konštruovať svoj cieľ zvolením črt z celého radu autorov tak, že takto vyskladaný obraz v skutočnosti nepredstavuje ničí názor a všetci v takejto súvislosti citovaní by s tým neúhlasili.*“³³

Názory na povahu práva v právnych poriadkoch, ktorých ústavy kladú materiálne požiadavky na tvorbu a aplikáciu práva, obvykle nemajú priamy, bezprostredný vplyv na určité rozhodnutie, ale pôsobia v rámci tzv. predporozumenia interpreta. To zahŕňa aj „*znalosť prirodzeného jazyka, pojmov jednotlivých oblastí práva, znalosť prameňov práva, pravidiel formulovania právnych noriem, postupov právnej interpretácie*“ a „*všeobecné znalosti, skúsenosti a hodnotovú orientáciu, ako aj povahu (temperament) interpreta*“.³⁴

Zároveň však takéto postoje v rámci predporozumenia nemusia pôsobiť vedome. Jednoznačné kvantifikovanie vplyvu názorov na podstatu či pojem práva v rámci predporozumenia na súdne rozhodovanie vo všeobecnosti je preto prakticky nemožné. Súvisí to aj s tým, že u množstva sudcov (uvedené možno však všeobecne vzťahnúť na právnikov ako takých) je ich právna filozofia nevedomá.³⁵ Nie je účelné si robiť ilúzie o tom, že každý sudca či sudkyňa sa venuje (aj) právnej filozofii a zaujímajú ho otázky o tom, čo v skutočnosti je právo.

Uvedené, prirodzene, neznamená znižovanie významu štúdia povahy práva. Naopak – uvedené napomáha predísť redukcionizmu tézy kauzality. Táto, okrem iného, ako bolo možné vidieť v citovaných súdnych rozhodnutiach, v konečnom dôsledku viedla k pripisovaniu nesprávnosti preskúmaného rozhodnutia nie nesprávnemu výkladu, ale učeníu právnych pozitivistov. Prítom aj nepozitivistka si musí byť vedomý, že ide o popieranie hĺbky významných diel veľkánov právneho pozitivismu.

³³ RAZ, J. Postema On Law's Autonomy and Public Practical Reasons: A Critical Comment. In *Legal Theory*. Vol. 4, 1998, No. 1, s. 1.

³⁴ HOLLÄNDER, P. *Filozofie práva*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk 2012, s. 314 a nasl.

³⁵ BARAK, A. *Sudca v demokracii*. Bratislava : Kalligram, 2016, s. 172.

Štúdium filozofie práva rovnako pomáha predísť efektu rozletu, keď mnohé komplexné tézy nepozitivistov sú vytrhnuté z kontextu a použité spôsobom, aký na nepozitivistov nepochybne „vrhá zlé svetlo“.

Napokon, venovanie sa povahe práva môže napomôcť lepšie si uvedomiť vlastné implicitné východiská, lepšie štruktúrovať úvahy používané pri interpretácii a najmä dotváraní práva a podrobiť ich kritickej reflexii.

Záver

Nepochopenie prirodzenoprávnych a pozitívoprávnych koncepcií ako koncepcií objasňujúcich povahu práva je v praxi pomerne rozšírené. Prejavuje sa najmä akceptovaním tézy kauzality, v ktorej zmysle možno z určitého druhu interpretácie automaticky vyvodzovať stanovisko interpreta k povahe práva. To vedie k tomu, že prepíaty formalizmus pri interpretácii právnych predpisov býva v negatívnom duchu pripisovaný právnemu pozitivismu, zatiaľ čo interpretácia, ktorá sa neviaže výlučne k slovám zákona, býva automaticky v pozitívnom duchu označovaná ako prirodzenoprávna.

Korelačná téza vyjadruje akceptovanie toho, že názor na povahu práva môže mať za určitých okolností za následok väčšiu „otvorenosť“ určitému spôsobu interpretácie, avšak nepodlieha mylnému predpokladu tézy kauzality, že tento má automaticky priamy a automatický dosah na spôsob interpretácie právnych predpisov.

Variabilita pozitivistických a nepozitivistických koncepcií neumožňuje ktorejkoľvek z nich pripisovať určitý „preferovaný“ spôsob výkladu práva (či dotvárania práva). Ten je primárne ovplyvnený „hodnotovým pozadím“ právneho poriadku. Materiálne garancie zakotvené v ústavách jednotlivých štátov vo vzťahu k tvorbe a aplikácii práva tak predstavujú „hodnotové kritérium“, ktoré rovnako akceptujú právní pozitivistí aj nepozitivistí.

Názory na povahu práva majú obvykle vplyv nepriamy, pôsobiac ako súčasť predporozumenia interpreta. Štúdium venované koncepciám povahy práva tak môže napomôcť uvedomeniu neraz implicitne akceptovaných východísk a ich kritickej reflexii. To zároveň môže, okrem iného, napomôcť predchádzaniu tzv. efektu rozletu, ktorý v dôsledku nepochopenia myšlienok nepozitivistických koncepcií vedie k obchádzaniu pozitívneho práva v situáciách, ktorých okolnosti takýto postup nepochybne neopodstatňovali.

Literatúra

- ALEXY, R.: Discourse Theory and Fundamental Rights. In MENÉNDEZ, A, ERIKSEN E. (eds.) *Arguing Fundamental Rights. Law and Philosophy Library*. Vol. 77. Dordrecht : Springer, 2006, s. 15-29
- ALEXY, R.: Law, Morality and the Existence of Human Right. In *Ratio Juris*, Vol. 25, No. 1, s. 2-14
- ALEXY, R.: On the Concept and the Nature of Law. In *Ratio Juris*, Vol. 21, No. 3, 2008, s. 281-299
- ALEXY, R.: Some Reflections on the Ideal Dimension of Law and on the Legal Philosophy of John Finnis. In *The American Journal of Jurisprudence*. Vol. 58, No. 2, 2013, s. 97-110
- BARAK, A.: *Sudca v demokracii*. Bratislava : Kalligram, 2016, 432 s.

- COLEMAN, J. – LEITER, B.: Legal Positivism. In PATTERSON, D.(ed.) *The Blackwell Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. Oxford : Blackwell Publishing, 2010, s. 228-248
- FINNIS, J.: Law as Fact and as Reason for Action: A Response to Robert Alexy on Law's Ideal Dimension. In *American Journal of Jurisprudence*. Vol. 59, No. 1, 2014, s. 85-109
- FINNIS, J.: Prirodzený zákon a prirodzené práva. Bratislava : Kalligram, 2019, 711 s.
- GERLOCH, A. – TRYZNA, J.: Závaznosť právnych textů při interpretaci a aplikaci práva soudy a argumentace lege artis. In GERLOCH, A. a kol: *Nové jevy v právu na počátku 21. století. II. Teoretické a ústavní impulzy rozvoje práva*. Praha : Karolinum, 2010, s. 25-65
- HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 420 s.
- KOLLNER, P.: The Concept of Law and Its Conceptions. In *Ratio Juris*. Vol. 19, No. 2, 2006, s. 180-196
- KÜHN, Z.: Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře. Praha : Karolinum, 2002, 420 s.
- MARMOR, A. – SARCH A.: The Nature of Law. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, [online], 2015, [cit. 1.3.2020]. Dostupné na internete: <<https://plato.stanford.edu/entries/natural-law-theories/>>
- MELZER, F.: *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 296 s.
- POSNER, R. A.: The Jurisprudence of Skepticism. In *Michigan Law Review*. Vol. 86:827, 1988, s. 827-891
- RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva*. Praha : Wolters Kluwer, 2012, 160 s.
- RAZ, J.: Postema On Law's Autonomy and Public Practical Reasons: A Critical Comment. In *Legal Theory*. Vol. 4, 1998, no. 1, s. 1-20
- SOPER, P.: Some Natural Confusions About Natural Law. In *Michigan Law Review*. Vol. 90:2393, 1992, s. 2 393-2 423
- WEINBERGER, O.: *Inštitucionalizmus. Nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava : Kalligram 2010, 392 s.

Súdne rozhodnutia

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 17/99 zo dňa 22. 9. 1999
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 341/07 zo dňa 1. 7. 2008
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 192/2015 zo dňa 7. 10. 2015
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8Sžf/61/2012 zo dňa 26. 9. 2012
- Rozsudok Krajského súdu v Prešove sp. zn. 6Co/136/2011 zo dňa 29. 5. 2012
- Rozsudok Okresného súdu Nové Mesto nad Váhom sp. zn. 2T/190/2013 zo dňa 29. 5. 2014